

Zbornik sudske prakse

PRESUDA SUDA (drugo vijeće)

29. veljače 2024. *

„Zahtjev za prethodnu odluku – Putovanja u paket aranžmanima i povezane usluge – Direktiva Vijeća (EU) 2015/2302 – Članak 12. stavak 2. – Pravo putnika na raskid ugovora o putovanju u paket aranžmanu bez plaćanja naknade za raskid – Izvanredne okolnosti koje se nisu mogle izbjeći – Širenje bolesti COVID-19 – Nepostojanje službene preporuke kojom se savjetuje izbjegavanje putovanja – Uzimanje u obzir osobnih okolnosti u vezi s pojedinačnom situacijom putnika o kojemu je riječ – Znatan utjecaj na izvršenje paket aranžmana ili na prijevoz putnika do odredišta – Okolnosti koje su postojale ili su se mogle predvidjeti na dan sklapanja ugovora o putovanju u paket aranžmanu o kojemu je riječ – Mogućnost uzimanja u obzir posljedica koje su nastupile u mjestu polaska ili povratka i u drugim mjestima”

U predmetu C-299/22,

povodom zahtjeva za prethodnu odluku na temelju članka 267. UFEU-a, koji je uputio Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (Vrhovni sud Litve), odlukom od 4. svibnja 2022., koju je Sud zaprimio 4. svibnja 2022., u postupku

M. D.,

protiv

„Tez Tour” UAB,

uz sudjelovanje:

„Fridmis” AB

SUD (drugo vijeće),

u sastavu: A. Prechal (izvjestiteljica), predsjednica vijeća, F. Biltgen, N. Wahl, J. Passer i M. L. Arastey Sahún, suci,

nezavisna odvjetnica: L. Medina,

tajnik: K. Hötzel, administratorica,

uzimajući u obzir pisani dio postupka i nakon rasprave održane 7. lipnja 2023.,

* Jezik postupka: litavski

uzimajući u obzir očitovanja koja su podnijeli:

- za osobu M. D., R. Mikulskas, *advokatas*,
- za „Tez Tour” UAB, E. Rusinas, *advokatas*,
- za litavsku vladu, K. Dieninis i V. Vasiliauskienė, u svojstvu agenata,
- za češku vladu, S. Šindelková, M. Smolek i J. Vlácil, u svojstvu agenata,
- za grčku vladu, K. Boskovits, A. Dimitrakopoulou, K. Georgiadis, C. Kokkosi i E. Tsaousi, u svojstvu agenata,
- za Europsku komisiju, J. Jokubauskaitė, B.-R. Killmann i I. Rubene, u svojstvu agenata,

saslušavši mišljenje nezavisne odvjetnice na raspravi održanoj 21. rujna 2023.,

donosi sljedeću

Presudu

- 1 Zahtjev za prethodnu odluku odnosi se na tumačenje članka 12. stavka 2. Direktive (EU) 2015/2302 Europskog parlamenta i Vijeća od 25. studenoga 2015. o putovanjima u paket aranžmanima i povezanim putnim aranžmanima, o izmjeni Uredbe (EZ) br. 2006/2004 i Direktive 2011/83/EU Europskog parlamenta i Vijeća te o stavljanju izvan snage Direktive Vijeća 90/314/EEZ (SL 2015., L 326, str. 1.).
- 2 Zahtjev je upućen u okviru spora između osobe M. D. i društva „Tez Tour” UAB u vezi s pravom na koje se poziva osoba M. D. da bez plaćanja naknade raskine ugovor o putovanju u paket aranžmanu koji je sklopila s tim društvom zbog zdravstvenog rizika povezanog sa širenjem bolesti COVID-19.

Pravni okvir

Pravo Unije

- 3 Uvodne izjave 5., 7., 25. i 29. do 31. Direktive 2015/2302 glase:

„(5) [...] Usklađivanje prava i obveza iz ugovora o putovanjima u paket aranžmanima i povezanim putnim aranžmanima, kojim se uspostavlja odgovarajuća ravnoteža između visoke razine zaštite potrošača i konkurentnosti poduzeća, potrebno je za uspostavu stvarnog unutarnjeg potrošačkog tržišta na tom području.

[...]

- (7) Većina putnika koji kupuju paket aranžmane ili povezane putne aranžmane jesu potrošači u smislu prava Unije u području potrošača. [...]

[...]

- (25) Putnici bi trebali dobiti sve potrebne informacije prije kupnje paket aranžmana, bilo da se on prodaje putem sredstava daljinske komunikacije, u poslovnici ili putem drugih vrsta distribucije. Pri pružanju takvih informacija trgovac bi trebao uzeti u obzir specifične potrebe putnika koji su posebno ranjivi zbog svoje dobi ili fizičke slabosti, a koje je trgovac mogao razumno predvidjeti.

[...]

- (29) Uzimajući u obzir posebnosti ugovora o putovanju u paket aranžmanu, trebalo bi utvrditi prava i obveze ugovornih stranaka u razdoblju prije i razdoblju nakon početka paket aranžmana, posebno ako se paket aranžman ne izvršava pravilno ili ako se promijene određene okolnosti.
- (30) Budući da se paket aranžmani često kupuju puno prije njihova izvršenja, može doći do nepredviđenih događaja. Stoga bi putnik pod određenim uvjetima trebao imati pravo prenijeti ugovor o putovanju u paket aranžmanu na drugog putnika. U takvim bi situacijama organizator trebao moći ostvariti povrat svojih troškova, primjerice ako podugovaratelj zahtijeva naknadu za promjenu imena putnika ili poništavanje vozne karte i izdavanje nove.
- (31) Putnici bi također trebali moći raskinuti ugovor o putovanju u paket aranžmanu u bilo kojem trenutku prije početka paket aranžmana uz plaćanje primjerene naknade za raskid ugovora koju se može opravdati, uzimajući u obzir očekivanu uštedu troškova i [očekivani] prihod od pružanja usluga putovanja drugom korisniku. Oni bi trebali imati i pravo raskinuti ugovor o putovanju u paket aranžmanu bez plaćanja bilo kakve naknade za raskid ugovora ako izvanredne okolnosti koje se nisu mogle izbjeći znatno utječu na izvršenje paket aranžmana. To može, primjerice obuhvaćati ratovanje, druge ozbiljne sigurnosne probleme kao što su terorizam, značajni rizici za ljudsko zdravlje poput izbijanja teške bolesti na odredištu putovanja, ili prirodne katastrofe poput poplava i potresa ili vremenski uvjeti zbog kojih nije moguće sigurno putovati na odredište dogovoreno u ugovoru o putovanju u paket aranžmanu.”

- 4 Člankom 1. te direktive, naslovljenim „Predmet”, predviđa se:

„Svrha ove direktive jest doprinijeti pravilnom funkcioniranju unutarnjeg tržišta i ostvarivanju visoke i što jedinstvenije razine zaštite potrošača približavanjem određenih aspekata zakona i drugih propisa država članica u vezi s ugovorima između putnika i trgovaca o putovanjima u paket aranžmanu i povezanim putnim aranžmanima.”

- 5 Člankom 3. navedene direktive, naslovljenim „Definicije”, određuje se:

„Za potrebe ove direktive primjenjuju se sljedeće definicije:

[...]

12. „izvanredne okolnosti koje se nisu mogle izbjeći” znači situacija izvan kontrole stranke koja se poziva na takvu situaciju i čije se posljedice nisu mogle izbjeći čak i da su poduzete sve razumne mjere;

13. ‚nesukladnost‘ znači neizvršenje ili nepravilno izvršenje usluga putovanja uključenih u paket aranžman;

[...]”

6 Članak 5. iste direktive, naslovljen „Predugovorne informacije”, glasi:

„1. Države članice osiguravaju da, prije nego što se putnik obveže bilo kojim ugovorom o putovanju u paket aranžmanu ili bilo kojom odgovarajućom ponudom, organizator [...] putniku pruž[i] [...] sljedeće informacije ako su one relevantne za paket aranžman:

(a) glavne značajke usluga putovanja:

[...]

ii. sredstva, značajke i kategorije prijevoza, mjesto polaska i povratka s datumom i vremenom, odnosno mjesta i trajanje usputnog zaustavljanja te prometne veze.

[...]

viii. jesu li putovanje ili odmor općenito prikladni za osobe sa smanjenom pokretljivošću te na zahtjev putnika precizne informacije o prikladnosti putovanja ili odmora uzimajući u obzir potrebe putnika;

[...]”

7 Članak 12. Direktive 2015/2302, naslovljen „Raskid ugovora o putovanju u paket aranžmanu i pravo odustajanja prije početka paket aranžmana”, u stavcima 1. do 3. predviđa:

„1. Države članice osiguravaju da putnik može raskinuti ugovor o putovanju u paket aranžmanu u bilo kojem trenutku prije početka paket aranžmana. Ako putnik raskine ugovor o putovanju u paket aranžmanu u skladu s ovim stavkom, putnik može biti dužan organizatoru platiti primjerenu naknadu za raskid ugovora koju se može opravdati. Ugovorom o putovanju u paket aranžmanu mogu se utvrditi razumne standardne naknade za raskid ugovora koje se temelje na trenutku raskida ugovora prije početka paket aranžmana i očekivanim uštedama troškova te prihodu od pružanja usluga putovanja drugom korisniku. U nedostatku standardnih naknada za raskid ugovora, iznos naknade za raskid ugovora odgovara cijeni paket aranžmana umanjenoj za uštede troškova i prihod od pružanja usluga putovanja drugom korisniku. Na zahtjev putnika organizator pruža obrazloženje za iznos naknada za raskid ugovora.

2. Ne dovodeći u pitanje stavak 1., putnik ima pravo raskinuti ugovor o putovanju u paket aranžmanu prije početka paket aranžmana bez plaćanja bilo kakve naknade za raskid ugovora u slučaju izvanrednih okolnosti koje se nisu mogle izbjeći, a koje su nastupile na odredištu ili u njegovoj neposrednoj blizini i koje znatno utječu na izvršenje paket aranžmana ili koje znatno utječu na prijevoz putnika na odredište. U slučaju raskida ugovora o putovanju u paket aranžmanu u skladu s ovim stavkom putnik ima pravo na puni povrat svih plaćanja izvršenih za paket aranžman, ali nema pravo na dodatnu odštetu.

3. Organizator može raskinuti ugovor o putovanju u paket aranžmanu i pružiti putniku puni povrat svih plaćanja izvršenih za paket aranžman, ali ne odgovara za dodatnu odštetu ako:

[...]

(b) organizatora u izvršenju ugovora spriječe izvanredne okolnosti koje se nisu mogle izbjeći te ako on putnika o raskidu ugovora obavijesti bez nepotrebnog odgađanja prije početka paket aranžmana.”

8 Članak 13. te direktive, naslovljen „Odgovornost za izvršenje paket aranžmana”, u stavcima 3. i 6. predviđa:

„3. Ako bilo koja od usluga putovanja nije izvršena u skladu s ugovorom o putovanju u paket aranžmanu, organizator ispravlja tu nesukladnost osim ako to:

(a) nije moguće; ili

(b) za sobom povlači nerazmjerne troškove, uzimajući u obzir opseg nesukladnosti i vrijednost usluga putovanja na koje nesukladnost utječe.

Ako organizator, u skladu s točkom (a) ili točkom (b) prvog podstavka ovog stavka, ne ispravi nesukladnost, primjenjuje se članak 14.

[...]

6. Ako nesukladnost znatno utječe na izvršenje paket aranžmana i ako organizator nije uspio ispraviti nesukladnost u razumnom roku koji je odredio putnik, putnik može raskinuti ugovor o putovanju u paket aranžmanu bez plaćanja naknade za raskid te zahtijevati, prema potrebi, sniženje cijene i/ili naknadu štete u skladu s člankom 14.

[...]”

9 U članku 14. navedene direktive, naslovljenom „Sniženje cijene i naknada štete”, u stavcima 2. i 3. propisuje se:

„2. Putnik ima pravo na primjerenu naknadu od organizatora za svaku štetu koju putnik pretrpi kao rezultat bilo koje nesukladnosti. Naknada štete isplaćuje se bez nepotrebnog odgađanja.

3. Putnik nema pravo na naknadu štete ako organizator dokaže da:

[...]

(c) je do nesukladnosti došlo zbog izvanrednih okolnosti koje se nisu mogle izbjeći.”

Litavsko pravo

10 Članak 6.212. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (Građanski zakonik Litve), u verziji primjenjivoj na glavni postupak (u daljnjem tekstu: Građanski zakonik), naslovljen „Viša sila”, u stavku 1. propisuje:

„Ugovorna strana oslobađa se odgovornosti za neizvršenje ugovora ako dokaže da je neizvršenje navedenog ugovora posljedica okolnosti koje su bile izvan njezine kontrole i koje nije razumno mogla predvidjeti u trenutku sklapanja tog ugovora, te čije nastupanje odnosno njihove posljedice nije mogla spriječiti.”

- 11 Članak 6.750. Građanskog zakonika, naslovljen „Pravo turista na raskid ugovora o putovanju u paket aranžmanu te na odustajanje od ugovora o organiziranom turističkom putovanju”, u stavku 4. propisuje:

„Turisti imaju pravo raskinuti ugovor o organiziranom turističkom putovanju bez plaćanja naknade za raskid predviđene stavkom 2. ovog članka u sljedećim slučajevima:

[...]

3. ako su na odredištu organiziranog turističkog putovanja ili u njegovoj neposrednoj blizini nastupile okolnosti više sile koje onemogućuju izvršavanje organiziranog turističkog putovanja ili prijevoz putnika na odredište tog putovanja. U tom slučaju turist ima pravo na povrat plaćanja koja je izvršio za navedeno putovanje, ali ne i na dodatnu odštetu.”

Glavni postupak i prethodna pitanja

- 12 Osoba M. D. sklopila je 10. veljače 2020. s društvom Tez Tour ugovor o putovanju u paket aranžmanu kojim se to društvo obvezalo da će za osobu M. D. i članove njegove obitelji organizirati turističko putovanje u Ujedinjene Arapske Emirate u razdoblju od 1. do 8. ožujka 2020., pri čemu je taj paket aranžman uključivao, među ostalim, let iz Vilniusua (Litva) u Dubai (Ujedinjeni Arapski Emirati) i povratni let te sedam noćenja u hotelu. Osoba M. D. na temelju tog ugovora o putovanju u paket aranžmanu platila je društvu Tez Tour novčani iznos u visini od 4834 eura.
- 13 Osoba M. D. obavijestila je 27. veljače 2020. društvo Tez Tour o tome da želi raskinuti ugovor o putovanju u paket aranžmanu te je od njega zatražila da joj se omogući da plaćeni novac upotrijebi za neko drugo putovanje, na kasniji datum, kada zdravstveni rizik povezan s bolesti COVID-19 bude manji.
- 14 Društvo Tez Tour odbilo je udovoljiti zahtjevu osobe M. D.
- 15 Stoga je osoba M. D. pokrenula postupak pred nadležnim sudovima, tvrdeći u biti da ima pravo na potpuni povrat novčanog iznosa koji je platila društvu Tez Tour, s obzirom na to da je raskinula ugovor o putovanju u paket aranžmanu o kojem je riječ u glavnom postupku zbog toga što su u odredištu organiziranog putovanja odnosno u njegovoj neposrednoj blizini nastupile izvanredne okolnosti koje se nisu mogle izbjeći, a koje su onemogućavale sigurno izvršavanje tog putovanja odnosno prijevoz putnika na odredište tog putovanja, konkretno na način na koji se putnike ne bi izložilo neugodnostima ili zdravstvenim rizicima.
- 16 Osoba M. D. tvrdila je da se u veljači 2020. godine, na temelju informacija o širenju bolesti COVID-19 koje su objavila kako nadležna tijela tako i tisak, moglo legitimno posumnjati u to da je navedeno putovanje moguće izvršiti na siguran način odnosno čak u to da je to putovanje uopće moguće. Tako je povećanje broja utvrđenih slučajeva infekcija bolesti COVID-19 u svijetu, ograničenja letenja, donošenje službenih preporuka kojima se putnike odvrćalo od toga da posjećuju mjesta povećane fluktuacije ljudi i od putovanja u inozemstvo, kao i donošenje drugih mjera za sprečavanje širenja bolesti COVID-19, ukazivalo na to da je riječ o postojanju opasnosti na svjetskoj razini.

- 17 Tez Tour je osporavao osnovanost tvrdnji osobe M. D., tvrdeći da se na dan raskida ugovora o putovanju u paket aranžmanu o kojem je riječ u glavnom postupku širenje bolesti COVID-19 nije moglo smatrati okolnošću koja onemogućava izvršenje predmetnog paket aranžmana.
- 18 Ti su zahtjevi bili odbijeni u prvostupanjskom postupku, kao i u žalbenom, jer se, prema mišljenju predmetnih litavskih sudova, okolnosti na koje se poziva osoba M. D. nikako nisu mogle kvalificirati kao „viša sila” u smislu članka 6.750. Građanskog zakonika, što je pojam kojim je u litavsko pravo prenesen pojam „izvanredne okolnosti koje se nisu mogle izbjeći” iz članka 12. stavka 2. Direktive 2015/2302. Naime, s jedne strane, osoba M. D. rezervirala je svoje putovanje u trenutku kada su informacije o donošenju sigurnosnih mjera već postojale te, s druge strane, razina rizika povezana s tim putovanjem se na dan raskida ugovora o putovanju u paket aranžmanu o kojem je riječ u glavnom postupku – do kojeg je došlo samo 17 dana nakon što je osoba M. D. izvršila tu rezervaciju – nije promijenila.
- 19 Odlučujući o žalbi u kasacijskom postupku koju je podnijela osoba M. D., Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (Vrhovni sud Litve), odnosno sud koji je uputio zahtjev, napominje da je za rješavanje spora u glavnom postupku potrebno pojasniti okolnosti u kojima se, u kontekstu pandemije bolesti COVID-19, putnik može pozvati na postojanje „izvanrednih okolnosti koje se nisu mogle izbjeći” u smislu članka 12. stavka 2. Direktive 2015/2302 kao i, po potrebi, odnos između tog pojma i pojma „viša sila” u smislu članka 6.750. Građanskog zakonika.
- 20 U tom kontekstu, sud koji je uputio zahtjev želi znati, kao prvo, je li potrebno da su tijela države mjesta polazišta ili države odredišta objavila službeno upozorenje kojim se putnicima savjetuje da izbjegavaju sva putovanja koja nisu nužna odnosno je li potrebno da je zemlja odredišta predmetnog putovanja bila navedena kao „rizično područje”. Pojašnjava da je, u ovom slučaju, litavsko Ministarstvo vanjskih poslova 12. ožujka 2020. objavilo preporuku namijenjenu putnicima čiji je cilj bio potaknuti putnike na to da odgode sva svoja putovanja i da tijekom sljedećih mjeseci ne putuju u inozemstvo, uključujući Ujedinjene Arapske Emirate, te da je ta preporuka bila donesena dan nakon što je Svjetska zdravstvena organizacija (SZO) epidemiju bolesti COVID-19 prekvalificirala u „pandemiju”.
- 21 Kao drugo, sud koji je uputio zahtjev polazi od pretpostavke prema kojoj, kako bi se moglo utvrditi postojanje „izvanrednih okolnosti koje se nisu mogle izbjeći” koje „znatno utječu na izvršenje paket aranžmana”, u smislu članka 12. stavka 2. Direktive 2015/2302, taj znatan utjecaj prosječni putnik mora smatrati vjerojatnim na temelju ocjene izvršene na temelju „predviđanja”, uzimajući u obzir datume planiranog putovanja, činjenice koje su predmetnom putniku bile dostupne i objavljene informacije. U tom kontekstu, taj se sud pita može li se postojanje tih „izvanrednih okolnosti koje se nisu mogle izbjeći” utvrditi samo kada njihove posljedice objektivno onemogućuju izvršenje predmetnog paket aranžmana ili pak, kao što je to taj sud sklon smatrati, također kada taj paket aranžman postane teško izvršiti u sigurnim i ugodnim uvjetima, uzimajući u obzir, po potrebi, subjektivne čimbenike kao što je zdravstveno stanje tog putnika.
- 22 Kao treće, sud koji je uputio zahtjev postavlja pitanje treba li činjenicu da su „izvanredne okolnosti koje se nisu mogle izbjeći” već na određeni način postojale prije sklapanja predmetnog ugovora o putovanju u paket aranžmanu, odnosno da su barem bile predvidljive, smatrati razlogom za isključenje prava putnika na raskid tog ugovora bez plaćanja naknade za raskid.
- 23 Sud koji je uputio zahtjev ističe da je – unatoč tomu što je litavsko ministarstvo vanjskih poslova prije dana sklapanja ugovora o putovanju u paket aranžmanu o kojem je riječ u glavnom postupku objavilo, 8. siječnja 2020., preporuku za putnike koji putuju u Ujedinjene Arapske Emirate s ciljem

poticanja tih putnika na poduzimanje mjera opreza te iako je SZO 30. siječnja te godine izjavio da je epidemija bolesti COVID-19 „izvanredno stanje u području javnog zdravlja od međunarodnog značaja” – razvoj i posljedice te epidemije ipak bilo teško predvidjeti te da je povećanje broja slučajeva zaraze između datuma rezervacije predmetnog putovanja i datuma raskida tog ugovora bilo očigledno.

24 U tom pogledu sud koji je uputio zahtjev navodi da osoba M. D. tvrdi da je izvanredno stanje na nacionalnoj razini u Litvi, zbog prijetnje bolesti COVID-19, bilo proglašeno 26. veljače 2020. te da je u tisku sutradan bila objavljena informacija o tome da su slučajevi zaraze bolesti COVID-19 bili utvrđeni kod osoba koje su boravile u hotelu u Ujedinjenim Arapskim Emiratima.

25 Kao četvrto, sud koji je uputio zahtjev ističe da članak 12. stavak 2. Direktive 2015/2302 putnikovo pravo na raskid ugovora o putovanju u paket aranžmanu bez plaćanja naknade za raskid uvjetuje time da su izvanredne okolnosti koje se nisu mogle izbjeći nastupile „na odredištu ili u njegovoj neposrednoj blizini”. Stoga, taj sud želi doznati može li se potonji izraz, uzimajući u obzir događaj o kojemu je riječ, odnositi i na druga mjesta, poput osobito mjesta polazišta, kao i na različita mjesta povezana s odlaskom na predmetno putovanje i povratkom s tog putovanja.

26 U tim je okolnostima Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (Vrhovni sud Litve) odlučio prekinuti postupak i uputiti Sudu sljedeća prethodna pitanja:

„1. Je li za donošenje zaključka da su na odredištu ili u njegovoj neposrednoj blizini nastupile izvanredne okolnosti koje se nisu mogle izbjeći u smislu članka 12. stavka 2. prve rečenice Direktive (EU) 2015/2302 nužno da su službena tijela javne vlasti zemlje polazišta ili zemlje odredišta izdala upozorenje kojim se putnicima savjetuje da izbjegavaju sva putovanja koja nisu nužna i (odnosno) da je zemlja odredišta (a možda i zemlja polazišta) putovanja bila klasificirana kao „rizično područje”?

2. Prilikom ocjenjivanja postoje li u trenutku raskida ugovora o putovanju u paket aranžmanu na odredištu ili u njegovoj neposrednoj blizini izvanredne okolnosti koje se nisu mogle izbjeći te imaju li one znatan utjecaj na izvršenje paket aranžmana: (i.) treba li u obzir uzeti samo objektivne okolnosti, to jest je li znatan utjecaj na izvršenje paket aranžmana povezan samo s objektivnom nemogućnošću te mora li ga se tumačiti na način da obuhvaća samo slučajeve u kojima je ugovor i fizički i pravno postao nemoguć ili ipak obuhvaća i slučajeve u kojima izvršenje ugovora nije nemoguće, ali je (u ovom slučaju zbog osnovanog straha od bolesti COVID-19) postalo složeno i/ili ekonomski neisplativo (s obzirom na sigurnost putnika, opasnost za njihovo zdravlje i/ili život, mogućnost ostvarenja ciljeva putovanja); (ii.) jesu li relevantni subjektivni čimbenici, kao što je činjenica da odrasle osobe putuju s djecom mlađom od 14 godina ili pripadnost visokorizičnoj skupini zbog putnikove dobi ili zdravstvenog stanja itd.? Ima li putnik pravo raskinuti ugovor o putovanju u paket aranžmanu ako, zbog pandemije i povezanih okolnosti, prema mišljenju prosječnog putnika, putovanje u odredište i iz njega postane nesigurno, može mu izazvati neugodnosti ili kod njega stvara osnovan strah od opasnosti za zdravlje ili od zaraze opasnim virusom?

3. Utječe li činjenica – da su okolnosti na koje se putnik poziva već nastupile ili su bile predvidive/vjerojatne kada je putovanje rezervirano – na neki način na pravo na raskid ugovora bez plaćanja naknade za raskid (primjerice, u smislu da je takvo pravo isključeno, da vrijede stroži kriteriji za ocjenjivanje valjanosti negativnog utjecaja na izvršenje paket aranžmana itd.)? Kada se kriterij razumne predvidljivosti primjenjuje u kontekstu pandemije, treba li u obzir uzeti činjenicu da je, unatoč tomu što je SZO informacije o širenju virusa

objavio prije sklapanja ugovora o putovanju u paket aranžmanu [o kojem je riječ o glavnom postupku], tijekom i posljedice pandemije bilo teško predvidjeti, da nije bilo mjera kojima bi se dokazano moglo držati bolest pod kontrolom kao ni dovoljno podataka o samoj zarazi te da se u razdoblju od rezervacije putovanja do raskida ugovora povećao broj slučajeva zaraze?

4. Prilikom ocjenjivanja postoje li u trenutku raskida ugovora o putovanju u paket aranžmanu na odredištu ili u njegovoj neposrednoj blizini izvanredne okolnosti koje se nisu mogle izbjeći te imaju li one znatan utjecaj na izvršenje paket aranžmana, odnosi li se pojam ‚odredište ili njegova neposredna blizina‘ samo na zemlju odredišta ili, uzimajući u obzir prirodu izvanrednih okolnosti koje se nisu mogle izbjeći – zaraznu virusnu bolest – ujedno i zemlju polazišta kao i sva mjesta povezana s odlaskom na putovanje i povratkom s njega (mjesta presjedanja, određena prijevozna sredstva itd.)?”

O prethodnim pitanjima

Prvo pitanje

27. Svojim prvim pitanjem sud koji je uputio zahtjev u biti želi znati treba li članak 12. stavak 2. Direktive 2015/2302, u vezi s njezinim člankom 3. točkom 12., tumačiti na način da je utvrđenje da su na odredištu ili u njegovoj neposrednoj blizini nastupile „izvanredne okolnosti koje se nisu mogle izbjeći” uvjetovano time da su nadležna tijela objavila službenu preporuku kojom se putnicima savjetuje da izbjegavaju putovanja u područje o kojemu je riječ ili službenu odluku kojom se to područje kvalificira kao „rizično područje”.
28. U tom pogledu valja podsjetiti na to da se člankom 12. stavkom 2. Direktive 2015/2302 predviđa da „u slučaju izvanrednih okolnosti koje se nisu mogle izbjeći, a koje su nastupile na odredištu ili u njegovoj neposrednoj blizini i koje znatno utječu na izvršenje paket aranžmana ili koje znatno utječu na prijevoz putnika na odredište” putnik ima pravo na raskid ugovora o putovanju u paket aranžmanu prije početka paket aranžmana bez plaćanja naknade za raskid te stoga na puni povrat svih plaćanja izvršenih za navedeni paket aranžman.
29. Pojam „izvanredne okolnosti koje se nisu mogle izbjeći”, u smislu članka 12. stavka 2. Direktive 2015/2302, definiran je u članku 3. točki 12. te direktive kao „situacija izvan kontrole stranke koja se poziva na takvu situaciju i čije se posljedice nisu mogle izbjeći čak i da su poduzete sve razumne mjere”.
30. Opseg tog pojma dodatno je pojašnjen u uvodnoj izjavi 31. navedene direktive, gdje se navodi da „[on] može, primjerice, obuhvaćati značajn[e] rizi[ke] za ljudsko zdravlje poput izbijanja teške bolesti na odredištu putovanja, ili prirodne katastrofe poput poplava i potresa ili vremensk[e] uvjet[e] zbog kojih nije moguće sigurno putovati na odredište dogovoreno u ugovoru o putovanju u paket aranžmanu”.
31. Stoga iz teksta odredbi članka 12. stavka 2. Direktive 2015/2302 u vezi s njezinim člankom 3. točkom 12., kako je pojašnjen u njezinoj uvodnoj izjavi 31., proizlazi da putnikovo ostvarivanje prava na raskid ugovora o putovanju u paket aranžmanu bez plaćanja naknade za raskid ovisi isključivo o tome jesu li – na odredištu ili u njegovoj neposrednoj blizini – nastupile objektivne okolnosti koje mogu utjecati na izvršenje paket aranžmana o kojem je riječ.

- 32 S druge strane, valja utvrditi da se iz tih odredbi, uvodne izjave 31. Direktive 2015/2302 ili bilo koje druge odredbe te direktive ne može zaključiti da je, kako bi se moglo utvrditi da su nastupile „izvanredne okolnosti koje se nisu mogle izbjeći”, u smislu te odredbe, potrebno da su nadležna tijela objavila službenu preporuku kojom se putnicima savjetuje da izbjegavaju putovanje u područje o kojem je riječ ili službenu odluku kojom se to područje kvalificira kao „rizično područje”.
- 33 Naime, takav bi zahtjev bio u suprotnosti s prirodom i samom osnovom za donošenje takvih preporuka ili odluka koje upravo u načelu pretpostavljaju postojanje objektivnih okolnosti koje dovode do nastanka zdravstvenih ili drugih rizika, a koje bi mogle biti obuhvaćene pojmom „izvanredne okolnosti koje se nisu mogle izbjeći” u smislu članka 12. stavka 2. Direktive 2015/2302, te u kojima se na njih upućuje u svrhu informiranja šire javnosti.
- 34 Osim toga, treba podsjetiti na to da iz uvodne izjave 5. Direktive 2015/2302 proizlazi da se njome usklađuju prava i obveze iz ugovora o putovanjima u paket aranžmanima kako bi se uspostavilo stvarno unutarnje potrošačko tržište na tom području.
- 35 Međutim, kao što je to istaknula i nezavisna odvjetnica u točki 35. svojeg mišljenja, uvjeti za donošenje preporuke ili odluke, poput onih iz točke 27. ove presude, nisu jednaki u različitim državama članicama, tako da bi se donošenje takvih odluka moglo razlikovati od države članice do države članice. Stoga bi tumačenje članka 12. stavka 2. Direktive 2015/2302 prema kojem je utvrđenje da su nastupile „izvanredne okolnosti koje se nisu mogle izbjeći”, u smislu te odredbe, uvjetovano donošenjem tih preporuka ili odluka moglo ugroziti cilj usklađivanja koji se nastoji ostvariti tom direktivom.
- 36 Slijedom toga, postojanje tih preporuka odnosno odluka ne može biti preduvjet za utvrđenje da je ispunjen uvjet koji se odnosi na nastupanje „izvanrednih okolnosti koje se nisu mogle izbjeći” u smislu članka 12. stavka 2. Direktive 2015/2302.
- 37 Kao drugo, valja naglasiti da, iako navedene preporuke i odluke po svojoj prirodi mogu imati važnu dokaznu vrijednost kad je riječ o nastupanju takvih okolnosti u zemljama na koje se odnose i njihovih posljedica za izvršenje predmetnog paket aranžmana o kojemu je riječ, takvim preporukama i odlukama ipak se ne može pripisati dokazna snaga u takvoj mjeri da je njihovo nepostojanje dovoljno kako bi se spriječilo da se utvrdi da su navedene okolnosti nastupile.
- 38 Budući da u Direktivi 2015/2302 ne postoje odredbe o načinima dokazivanja nastupanja „izvanrednih okolnosti koje se nisu mogle izbjeći”, u smislu njezina članka 12. stavka 2., točno je da je – u skladu s načelom postupovne autonomije te pod uvjetom poštovanja načela ekvivalentnosti i djelotvornosti – na unutarnjem pravnom poretku svake države članice da utvrdi načine na koji će se izvoditi dokazi, dopuštena dokazna sredstva pred nadležnim nacionalnim sudom odnosno načela kojima se uređuje ocjena koju taj sud vrši u pogledu dokazne snage dokaza koji su mu podneseni, kao i zahtijevanu razinu dokaza (vidjeti, u tom smislu, presudu od 21. lipnja 2017., *W i dr.* (C-621/15, EU:C:2017:484, t. 25.).
- 39 Međutim, kad je konkretno riječ o načelu djelotvornosti, njime se, kad je riječ o postupovnim pravilima o pravnim sredstvima namijenjenima zaštiti pravâ koja pojedincima dodjeljuje pravo Unije, zahtijeva da ta pravila ne čine praktično nemogućim ili pretjerano teškim ostvarivanje prava koja im dodjeljuje pravni poredak Unije (presuda od 21. lipnja 2017., *W i dr.*, C-621/15, EU:C:2017:484, t. 26.).

- 40 Međutim, zahtijevanje od putnika, koji se želi koristiti pravom iz članka 12. stavka 2. Direktive 2015/2302, da dokaže, kako bi se utvrdilo postojanje okolnosti na koje se u tu svrhu poziva, da su u tom pogledu donesene službene preporuke ili odluke moglo bi ostvarivanje tog prava učiniti nemogućim, s obzirom na to da takve okolnosti mogu postojati neovisno o tome je li donesena ikakva službena preporuka ili odluka.
- 41 U ovom slučaju iz objašnjenja koja je pružio sud koji je uputio zahtjev proizlazi da, iako su službene obavijesti koje su postojale na dan kada je osoba M. D. raskinula ugovor o putovanju u paket aranžmanu o kojem je riječ u glavnom postupku – odnosno SZO-ova obavijest od 30. siječnja 2020., u kojoj je širenje bolesti COVID-19 okvalificirano kao „izvanredno stanje u području javnog zdravlja od međunarodnog značaja”, proglašenje izvanrednog stanja u Litvi 26. veljače iste godine i obavijest u litavskom tisku, sljedećeg dana, o više slučajeva zaraze bolešću COVID-19 utvrđenih u Ujedinjenim Arapskim Emiratima – upućivale na postojanje povećanog zdravstvenog rizika općenito, a osobito u toj zemlji, one nisu išle toliko daleko da bi putnicima savjetovale da ne putuju u Ujedinjene Arapske Emirate.
- 42 Međutim, kao što to proizlazi iz točaka 36. i 40. ove presude, ta okolnost sama po sebi ne može biti dovoljna da se odbaci mogućnost da se osoba M. D. mogla legitimno pozvati na širenje bolesti COVID-19 kao na „izvanrednu okolnost koja se nije mogla izbjeći” u smislu članka 12. stavka 2. Direktive 2015/2302.
- 43 Usto, Sud je presudio da se mora smatrati da globalna zdravstvena kriza, kao što je pandemija bolesti COVID-19, kao takva može biti obuhvaćena tim pojmom (presuda od 8. lipnja 2023., UFC – Que choisir i CLCV, C-407/21, EU:C:2023:449, t. 45.).
- 44 S obzirom na sve prethodno navedeno, na prvo pitanje valja odgovoriti tako da članak 12. stavak 2. Direktive 2015/2302, u vezi s njezinim člankom 3. točkom 12., treba tumačiti na način da utvrđenje da su na odredištu ili u njegovoj neposrednoj blizini nastupile „izvanredne okolnosti koje se nisu mogle izbjeći” nije uvjetovano time da su nadležna tijela objavila službenu preporuku kojom se putnicima savjetuje da izbjegavaju putovanja u područje o kojemu je riječ ili službenu odluku kojom se to područje kvalificira kao „rizično područje”.

Drugo pitanje

- 45 Uvodno valja istaknuti da sud koji je uputio zahtjev u svojem drugom pitanju upućuje na eventualnu mogućnost da se, radi ocjene izvršivosti paket aranžmana nakon nastupanja „izvanrednih okolnosti koje se nisu mogle izbjeći”, u smislu članka 12. stavka 2. Direktive 2015/2302, uzme u obzir „profitabilnost” tog paket aranžmana „s obzirom na sigurnost putnika, opasnost za njihovo zdravlje i/ili život, mogućnost ostvarenja ciljeva putovanja”. Međutim, ni iz teksta tog pitanja ni iz obrazloženja zahtjeva za prethodnu odluku ne proizlazi da se osoba M. D. namjeravala pozvati na taj aspekt.
- 46 Stoga valja smatrati da sud koji je uputio zahtjev svojim drugim pitanjem u biti pita, s jedne strane, treba li članak 12. stavak 2. Direktive 2015/2302 tumačiti na način da pojam „izvanredn[e] okolnosti koje se nisu mogle izbjeći [...] i koje znatno utječu na izvršenje paket aranžmana ili [...] na prijevoz putnika na odredište” putovanja o kojem je riječ obuhvaća samo okolnosti koje onemogućuju izvršenje tog paket aranžmana ili pak na način da obuhvaća i okolnosti koje ne dovode u pitanje takvo izvršenje, ali podrazumijevaju da se navedeni paket aranžman ne može

izvršiti a da se putnike o kojima je riječ ne izloži opasnostima za njihovo zdravlje i sigurnost, uzimajući u obzir, prema potrebi, osobne čimbenike koji se odnose na pojedinačnu situaciju tih putnika.

- 47 S druge strane, sud koji je uputio zahtjev pita se treba li ocjenu takvih okolnosti provesti s gledišta prosječnog putnika koji je uobičajeno obaviješten te koji postupa s dužnom pažnjom i razboritošću na dan raskida predmetnog ugovora o putovanju u paket aranžmanu.
- 48 Kad je riječ, kao prvo, o pitanju navedenom u točki 46. ove presude, valja istaknuti da iz samog izraza „koje znatno utječu na izvršenje paket aranžmana ili koje znatno utječu na prijevoz putnika na odredište”, iz članka 12. stavka 2. Direktive 2015/2302, proizlazi da ta odredba ne uvjetuje pravo na raskid ugovora o putovanju u paket aranžmanu bez plaćanja naknade za raskid time da su nastupile okolnosti zbog kojih je izvršenje predmetnog paket aranžmana ili prijevoz putnika na odredište postalo objektivno nemoguće. Naprotiv, u skladu s njihovim uobičajenim smislom u svakodnevnom jeziku, ti izrazi očito imaju širi doseg koji obuhvaća ne samo okolnosti koje isključuju samu mogućnost izvršenja tog paket aranžmana, nego i one koje znatno utječu na uvjete u kojima navedeni paket treba izvršiti.
- 49 Kao što to Komisija pravilno ističe, uvodna izjava 31. Direktive 2015/2302 potvrđuje takvo tumačenje u dijelu u kojem se u njoj, kako bi se ilustrirale situacije koje bi mogle biti obuhvaćene primjenom članka 12. stavka 2. te direktive, navode događaji poput terorizma i znatnih rizika za ljudsko zdravlje, koji objektivno mogu predstavljati opasnost za sigurnost putnika, a da pritom ne dovode do apsolutne nemogućnosti izvršenja paket aranžmana o kojemu je riječ.
- 50 To je tumačenje, osim toga, u skladu s kontekstom potonje odredbe. Naime, člankom 13. stavkom 6. Direktive 2015/2302 putnicima se dodjeljuje pravo da, bez plaćanja naknade za raskid, raskinu ugovor o putovanju u paket aranžmanu čije je izvršenje u tijeku, ako nesukladnost „znatno utječe” na izvršenje tog paket aranžmana i ako organizator tu nesukladnost ne ispravi u razumnom roku. U skladu s člankom 3. točkom 13. te direktive, „nesukladnost” znači neizvršenje ili nepravilno izvršenje usluga putovanja uključenih u paket aranžman pri čemu je utvrđenje nesukladnosti objektivno u smislu da je za to utvrđenje potrebno samo usporediti usluge koje su uključene u paket aranžman putnika o kojemu je riječ i usluge koje su tom putniku stvarno pružene (presuda od 12. siječnja 2023., FTI Touristik (Putovanje na Kanarske otoke u paket-aranžmanu), C-396/21, EU:C:2023:10, t. 22.).
- 51 Stoga, iako svaka nesukladnost koja utječe na izvršenje paket aranžmana koje je u tijeku ne opravdava raskid odnosnog ugovora o putovanju bez plaćanja naknade, nesukladnost koja se sastoji od nepravilnog izvršenja tog paket aranžmana ipak može biti dovoljna za takav raskid, pod uvjetom da ona „znatno utječe” na izvršenje navedenog paket aranžmana, u skladu s člankom 13. stavkom 6. Direktive 2015/2302.
- 52 Isto tako, izvanredne okolnosti koje se nisu mogle izbjeći, a koje objektivno ne onemogućuju izvršenje paket aranžmana o kojemu je riječ, omogućuju da se odnosni ugovor o putovanju u paket aranžmanu raskine na temelju članka 12. stavka 2. Direktive 2015/2302, pod uvjetom da navedene okolnosti „znatno utječu na izvršenje paket aranžmana ili [...] na prijevoz putnika na odredište”, u smislu članka 12. stavka 2. te direktive.

- 53 Slijedom toga, za zdravstvenu se krizu, kao što je širenje bolesti COVID-19, može smatrati, s obzirom na ozbiljnu opasnost koju ona predstavlja za zdravlje ljudi, da „znatno utječ[e] na izvršenje paket aranžmana ili [...] na prijevoz putnika na odredište”, u smislu članka 12. stavka 2. prve rečenice Direktive 2015/2302, neovisno o tome što ona to izvršenje ne čini nužno objektivno nemogućim.
- 54 Kad je riječ, konkretnije, o relevantnosti koju za potrebe ocjene uvjeta koji se odnosi na postojanje takvih posljedica mogu imati osobni čimbenici koji se odnose na pojedinačnu situaciju putnika, kao što je putovanje s malom djecom ili pripadnost rizičnoj skupini, valja naglasiti da se te posljedice moraju objektivno utvrditi, poput okolnosti koje su ih uzrokovale, navedenih u točki 31. ove presude.
- 55 S obzirom na to, ništa u tekstu članka 12. stavka 2. Direktive 2015/2302 ne omogućuje da se zaključi da osobne čimbenike, poput onih iz prethodne točke ove presude – u mjeri u kojoj su oni objektivne prirode – treba zanemariti u okviru te ocjene.
- 56 Naime, takvi čimbenici mogu utjecati na ozbiljnost posljedica do kojih dovode izvanredne okolnosti koje se nisu mogle izbjeći na koje se poziva putnik, a time i na mogućnost izvršenja u dobrim uvjetima paket aranžmana o kojemu je riječ, kako su ga organizator tog paket aranžmana i taj putnik dogovorili. U tom pogledu, kad je riječ, među ostalim, o zdravstvenoj krizi, kao što je širenje bolesti COVID-19, posljedice koje ona može imati na izvršenje navedenog paket aranžmana mogu se razlikovati ovisno o, na primjer, zdravstvenom stanju putnika o kojima je riječ.
- 57 Time se ne dovodi u pitanje činjenica da osobni čimbenici, kao takvi, ne mogu biti dovoljni kako bi opravdali putnikovo korištenje pravom na raskid ugovora o putovanju u paket aranžmanu bez plaćanja naknade za raskid, u skladu s člankom 12. stavkom 2. Direktive 2015/2302, s obzirom na to da su ti čimbenici relevantni samo ako mogu utjecati na ocjenu posljedica koje se objektivno mogu pripisati nastupanju „izvanrednih okolnosti koje se nisu mogle izbjeći”, u smislu te odredbe.
- 58 Kontekst navedene odredbe i cilj Direktive 2015/2302 potvrđuju tumačenje navedeno u točkama 54. do 57. ove presude.
- 59 Naime, kad je riječ, s jedne strane, o kontekstu članka 12. stavka 2. Direktive 2015/2302, iz njezina članka 5. stavka 1. točke (a) podtočke viii. proizlazi da se tom direktivom izričito uzima u obzir potreba da se putnike obavijesti, među ostalim, o tome je li predmetni paket aranžman prikladan za osobe sa smanjenom pokretljivošću. Analiza posljedica „izvanredne okolnosti koja se nije mogla izbjeći”, u smislu tog članka 12. stavka 2., na izvršenje takvog paket aranžmana ne može zanemariti osobne potrebe tih osoba kojima je taj paket aranžman bio posebno prilagođen.
- 60 U tom se pogledu u uvodnoj izjavi 25. Direktive 2015/2302 navodi da bi trgovac prilikom pružanja potrebnih informacija putniku trebao uzeti u obzir specifične potrebe putnika koji su posebno ranjivi zbog svoje dobi ili fizičke slabosti, koje je trgovac mogao razumno predvidjeti.
- 61 Kad je riječ, s druge strane, o svrsi Direktive 2015/2302, ona je, prema njezinu članku 1., među ostalim, osiguranje visoke razine zaštite potrošača, s obzirom na to da su većina putnika koji kupuju paket aranžmane ili povezane putne aranžmane, kao što je to pojašnjeno u uvodnoj izjavi 7. te direktive, potrošači u smislu prava Unije u području potrošača. U tom pogledu, kao što je to u biti također istaknula nezavisna odvjetnica u točkama 44. i 45. svojeg mišljenja, svrha zaštite te direktive obuhvaća i putnike čija je situacija ranjivija.

- 62 Stoga se osobni čimbenici koji se odnose na pojedinačnu situaciju putnika o kojemu je riječ mogu uzeti u obzir kako bi se utvrdilo je li ispunjen uvjet prema kojem izvanredne okolnosti koje se nisu mogle izbjeći, na koje se poziva taj putnik, moraju znatno utjecati na izvršenje predmetnog paket aranžmana ili na prijevoz putnika do odredišta.
- 63 Kao drugo, kad je riječ o pitanju treba li, kako bi se ocijenio utjecaj tih okolnosti, ocjenu takvih okolnosti provesti s gledišta prosječnog putnika koji je uobičajeno obaviješten te koji postupa s dužnom pažnjom i razboritošću na dan raskida predmetnog ugovora o putovanju u paket aranžmanu, valja istaknuti, s jedne strane, da se to pitanje temelji na pretpostavci da putnik koji želi ostvariti svoje pravo na raskid takvog ugovora bez plaćanja naknade za raskid, u skladu s člankom 12. stavkom 2. Direktive 2015/2302, tu ocjenu mora provesti na temelju „predviđanja”, u smislu da taj putnik na dan raskida tog ugovora mora smatrati da je vjerojatno da će okolnosti znatno utjecati na izvršenje paket aranžmana o kojemu je riječ.
- 64 Kad je riječ o toj pretpostavci, iz teksta te odredbe proizlazi da se pravom na raskid ugovora o putovanju u paket aranžmanu bez plaćanja naknade za raskid obavezno mora koristiti „prije početka paket aranžmana”.
- 65 Budući da je ostvarivanje tog prava uvjetovano time da su „izvanredn[e] okolnosti koje se nisu mogle izbjeći, a koje su nastupile na odredištu ili u njegovoj neposrednoj blizini [...] znatno utje[cale] na izvršenje paket aranžmana ili [...] na prijevoz putnika na odredište”, taj uvjet nužno mora biti ispunjen na dan takvog raskida, odnosno „prije početka paket aranžmana”.
- 66 Stoga, kako bi se ocijenilo je li navedeni uvjet ispunjen valja, s vremenskog gledišta, uzeti u obzir dan raskida ugovora o putovanju u paket aranžmanu o kojemu je riječ. Međutim, budući da se te posljedice konačno manifestiraju tek prilikom izvršenja tog paket aranžmana, njihova ocjena je nužno *pro futuro*.
- 67 Iz toga slijedi da se, u skladu s pretpostavkom od koje polazi sud koji je uputio zahtjev, takva ocjena mora temeljiti na „predviđanju” vjerojatnosti da će izvanredne okolnosti koje se nisu mogle izbjeći, na koje se poziva putnik o kojemu je riječ, znatno utjecati na izvršenje paket aranžmana, a koje su, uostalom, već morale postojati na dan raskida tog paket aranžmana.
- 68 S druge strane, valja utvrditi da odredbama Direktive 2015/2302 nije pojašnjeno treba li ocjenu vjerojatnosti i znatnosti utjecaja posljedica tih okolnosti provesti s gledišta prosječnog putnika, koji je uobičajeno obaviješten te koji postupa s dužnom pažnjom i razboritošću, ili s bilo kojeg drugog gledišta.
- 69 S obzirom na to, u skladu s objektivnom prirodom navedenih posljedica, navedenom u točki 54. ove presude, nije dovoljno da se putnik o kojemu je riječ, kada se želi koristiti svojim pravom na raskid ugovora o putovanju u paket aranžmanu bez plaćanja naknade za raskid, osloni na ocjene ili bojazni koje su isključivo subjektivne.
- 70 Usto, kao što je to u biti primijetila i nezavisna odvjetnica u točki 52. svojeg mišljenja, člankom 12. stavkom 2. Direktive 2015/2302 nastoji se konkretno postići cilj koji se sastoji u tome da se putniku o kojemu je riječ, u slučaju nastanka izvanrednih okolnosti koje se nisu mogle izbjeći, prizna vlastito pravo na raskid koje je neovisno o pravu predmetnog organizatora na temelju članka 12. stavka 3. te direktive. Stoga se od tog putnika ne može zahtijevati da se osloni samo na ocjene tog organizatora u pogledu izvedivosti izvršenja predmetnog putovanja.

- 71 S druge strane, kako bi se navedeni putnik mogao učinkovito pozvati na svoje pravo na raskid, predviđeno člankom 12. stavkom 2. Direktive 2015/2302, te kako bi ta odredba stoga mogla ispuniti svoj poseban cilj, tumačen s obzirom na općenitiji cilj zaštite potrošača te direktive naveden u točki 61. ove presude, valja smatrati da je ocjenu vjerojatnosti i znatnosti posljedica tih okolnosti, u smislu te odredbe, potrebno provesti s gledišta prosječnog putnika, koji je uobičajeno obaviješten te koji postupa s dužnom pažnjom i razboritošću, po uzoru na kriterij koji se primjenjuje u drugim područjima prava Unije koja se odnose na zaštitu potrošača (vidjeti, u tom smislu, presudu od 3. ožujka 2020., *Gómez del Moral Guasch*, C-125/18, EU:C:2020:138, t. 51.).
- 72 S obzirom na sve prethodno navedeno, na drugo pitanje treba odgovoriti tako da članak 12. stavak 2. Direktive 2015/2302 treba tumačiti na način da pojam „izvanredn[e] okolnosti koje se nisu mogle izbjeći [...] i koje znatno utječu na izvršenje paket aranžmana ili [...] na prijevoz putnika na odredište” putovanja o kojem je riječ ne obuhvaća samo okolnosti koje onemogućuju izvršenje tog paket aranžmana nego i okolnosti koje ne dovode u pitanje takvo izvršenje, ali podrazumijevaju da se navedeni paket aranžman ne može izvršiti a da se putnike o kojima je riječ ne izloži opasnostima za njihovo zdravlje i sigurnost, uzimajući u obzir, prema potrebi, osobne čimbenike koji se odnose na pojedinačnu situaciju tih putnika. Ocjena takvih posljedica mora se provesti s gledišta prosječnog putnika koji je uobičajeno obaviješten te koji postupa s dužnom pažnjom i razboritošću na dan raskida ugovora o putovanju u paket aranžmanu o kojemu je riječ.

Treće pitanje

- 73 Svojim trećim pitanjem sud koji je uputio zahtjev u biti želi znati treba li članak 12. stavak 2. Direktive 2015/2302 tumačiti na način da se putnik o kojemu je riječ može pozivati na situaciju koja je na dan sklapanja ugovora o putovanju u paket aranžmanu tom putniku već bila poznata odnosno predvidljiva kao na „izvanredne okolnosti koje se nisu mogle izbjeći” u smislu te odredbe, uzimajući u obzir, prema potrebi, promjenjivu prirodu te situacije.
- 74 U tom pogledu, točno je da se ni u članku 12. stavku 2. Direktive 2015/2302 ni u njezinu članku 3. točki 12., kojim se definira pojam „izvanredne okolnosti koje se nisu mogle izbjeći”, izričito ne upućuje na zahtjev prema kojem situacija na koju se na tom temelju poziva na dan sklapanja predmetnog ugovora o putovanju u paket aranžmanu mora biti nepredvidljiva odnosno, *a fortiori*, nepostojeća. Međutim, izrazi „izvanredno” i „koje se nisu mogle izbjeći” sami po sebi upućuju na to da se taj pojam odnosi samo na situacije koje, s jedne strane, na taj dan nisu postojale i koje su, s druge strane, bile nepredvidive.
- 75 Naime, postojeća situacija se po svojoj prirodi ne može kvalificirati kao situacija „koja se nije mogla izbjeći”, čak i ako je ona to mogla biti prije nego što je nastala. Usto, hipotetska situacija, kada je predvidljiva, ne može se kvalificirati kao „izvanredna”.
- 76 Isto tako, s obzirom na to da se člankom 12. stavkom 2. Direktive 2015/2302 putnicima daje pravo na to da raskinu ugovor o putovanju u paket aranžmanu bez plaćanja naknade za raskid ako nastanu okolnosti koje su u njemu navedene, valja utvrditi da te okolnosti moraju nastupiti nakon sklapanja tog ugovora.
- 77 Osim toga, u uvodnoj izjavi 30. Direktive 2015/2302 navodi se da „[b]udući da se paket aranžmani često kupuju puno prije njihova izvršenja, može doći do nepredviđenih događaja”, pri čemu se u njezinoj uvodnoj izjavi 31. pojašnjava da bi „putnici također trebali imati mogućnost raskida

ugovora o putovanju u paket aranžmanu u bilo kojem trenutku prije početka paket aranžmana”. Stoga se čini da je pravo dotičnog putnika na raskid ugovora povezano s nepredvidivom promjenom okolnosti.

- 78 Konačno, takvo tumačenje je i u skladu s ciljem zaštite potrošača koji se želi ostvariti Direktivom 2015/2302. Naime, taj cilj ne zahtijeva da se putnici zaštite od rizika koji su im na dan sklapanja ugovora o putovanju u paket aranžmanu već bili poznati ili predvidljivi i koje su oni stoga za potrebe svojeg putovanja prihvatili.
- 79 Stoga okolnosti koje su predmetnom putniku već bile poznate ili predvidljive na dan sklapanja ugovora o putovanju u paket aranžmanu ne mogu činiti osnovu za ostvarivanje prava na raskid takvog ugovora bez plaćanja naknade za raskid, predviđenog člankom 12. stavkom 2. Direktive 2015/2302.
- 80 Kad je riječ o ocjeni, u tom kontekstu, situacije koja je postojala ili bila predvidljiva na dan sklapanja predmetnog ugovora o putovanju u paket aranžmanu, a koja je, međutim, vrlo promjenjiva, valja pojasniti da nije moguće isključiti da se takva situacija, nakon sklapanja tog ugovora, znatno promijenila, tako da se razlikovala od one za koju je predmetni putnik znao ili koju je mogao razumno predvidjeti kada je sklopio navedeni ugovor, kao što je to također istaknula nezavisna odvjetnica u točki 62. svojeg mišljenja.
- 81 U takvom bi slučaju te promjene zapravo mogle dovesti do nastanka nove situacije koja bi kao takva mogla odgovarati definiciji pojma „izvanredne okolnosti koje se nisu mogle izbjeći” u smislu članka 12. stavka 2. Direktive 2015/2302.
- 82 Stoga je na sudu koji je uputio zahtjev da ocijeni, uzimajući u obzir gledište prosječnog putnika koji je uobičajeno obaviješten te koji postupa s dužnom pažnjom i razboritošću, je li se razina zdravstvenog rizika koji je 27. veljače 2020. naveo osobu M. D. na raskid ugovora o putovanju u paket aranžmanu znatno promijenila u odnosu na rizik koji je postojao ili bio predvidljiv na dan sklapanja tog ugovora, odnosno 10. veljače te godine.
- 83 S obzirom na sve prethodno navedeno, na treće pitanje valja odgovoriti tako da članak 12. stavak 2. Direktive 2015/2302 treba tumačiti na način da se putnik o kojemu je riječ ne može pozivati na situaciju koja mu je na dan sklapanja ugovora o putovanju u paket aranžmanu već bila poznata odnosno predvidljiva kao na „izvanredne okolnosti koje se nisu mogle izbjeći”, u smislu te odredbe, pri čemu se ne dovodi u pitanje mogućnost da se ta situacija, s obzirom na njezinu promjenjivu prirodu, nakon sklapanja ugovora znatno promijenila tako da je riječ o novonastaloj situaciji koja bi, kao takva, mogla odgovarati definiciji pojma „izvanredne okolnosti koje se nisu mogle izbjeći” u smislu navedene odredbe.

Četvrto pitanje

- 84 Sud koji je uputio zahtjev svojim četvrtim pitanjem pita o doseg izraza okolnosti „koje su nastupile na odredištu ili u njegovoj neposrednoj blizini” iz članka 12. stavka 2. Direktive 2015/2302, a osobito o tome može li taj izraz obuhvaćati i mjesto polaska i/ili druga mjesta, s obzirom na prirodu događaja na koji se poziva, odnosno, u ovom slučaju, širenje bolesti COVID-19 na svjetskoj razini.

- 85 Iz objašnjenja koja je pružio sud koji je uputio zahtjev, a osobito onih iznesenih u točki 41. ove presude, proizlazi da taj sud polazi od toga da se na dan raskida ugovora o putovanju u paket aranžmanu o kojem je riječ u glavnom postupku bolest COVID-19 proširila do, među ostalim, Ujedinjenih Arapskih Emirata, odnosno odredišta predmetnog putovanja. Stoga, pod pretpostavkom da sud koji je uputio zahtjev, s obzirom na elemente tumačenja pružene u okviru prvog i trećeg pitanja, smatra da je takvo širenje „izvanredna okolnost koja se nije mogla izbjeći” u smislu članka 12. stavka 2. Direktive 2015/2302, nesporno je, za potrebe glavnog postupka, da je ona nastupila, među ostalim, „na odredištu”.
- 86 Osim toga, Sud je presudio da, ako širenje ozbiljne bolesti na dotičnom odredištu može spadati pod pojam „izvanredne okolnosti koje se nisu mogle izbjeći” u smislu te odredbe, to onda mora tim više vrijediti za širenje ozbiljne bolesti na globalnoj razini, zato što učinci potonje pogađaju i to mjesto (presuda od 8. lipnja 2023., UFC – Que choisir i CLCV, C-407/21, EU:C:2023:449, t. 48.).
- 87 Stoga rješenje spora u glavnom postupku ne ovisi o tome obuhvaća li pojam okolnosti „koje su nastupile na odredištu ili u njegovoj neposrednoj blizini”, u smislu članka 12. stavka 2. Direktive 2015/2302, okolnosti koje su nastupile u mjestu različitom od odredišta putovanja, kao što je, među ostalim, mjesto polaska.
- 88 Prema ustaljenoj sudskoj praksi, u okviru postupka suradnje između nacionalnih sudova i Suda uspostavljene u članku 267. UFEU-a, na Sudu je da nacionalnom sudu pruži koristan odgovor koji će mu omogućiti da riješi spor koji se pred njim vodi. U tom smislu Sud će prema potrebi preoblikovati pitanja koja su mu postavljena (presuda od 16. srpnja 2020., Caixabank i Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, C-224/19 i C-259/19, EU:C:2020:578, t. 46.).
- 89 U tim okolnostima valja smatrati da svojim četvrtim pitanjem sud koji je uputio zahtjev u biti želi znati treba li članak 12. stavak 2. Direktive 2015/2302 tumačiti na način da se – za utvrđenje utječu li „izvanredne okolnosti koje se nisu mogle izbjeći”, a koje su nastupile na odredištu ili u njegovoj neposrednoj blizini, „znatno [...] na izvršenje paket aranžmana ili [...] na prijevoz putnika na odredište” – mogu uzeti u obzir i posljedice koje su nastupile u mjestu polaska kao i u različitim mjestima povezanima s odlaskom na putovanje o kojemu je riječ i povratkom s njega.
- 90 Kao što to proizlazi iz teksta članka 12. stavka 2. Direktive 2015/2302, u vezi s njezinom uvodnom izjavom 31., tom se odredbom zahtijeva da su izvanredne okolnosti koje se nisu mogle izbjeći – na koje se poziva – nastupile, konkretno, na predviđenom odredištu ili u njegovoj neposrednoj blizini te da, kao takve, znatno utječu na izvršenje paket aranžmana o kojemu je riječ (vidjeti u tom smislu presudu od 8. lipnja 2023., UFC – Que choisir i CLCV, C-407/21, EU:C:2023:449, t. 47.).
- 91 S druge strane, čak i ako se te posljedice u načelu pojavljuju konkretno na odredištu i u njegovu neposrednom okruženju, navedena odredba ipak ne sadržava nikakvo zemljopisno ograničenje u pogledu mjesta gdje navedene posljedice, uzrokovane takvim okolnostima, moraju nastati da bi ih se moglo uzeti u obzir.
- 92 Usto, usluge putovanja koje su dio paket aranžmana mogu, među ostalim, uključivati prijevoz putnika, u kojem slučaju u predmetnom ugovoru o putovanju u paket aranžmanu, u skladu s člankom 5. stavkom 1. točkom (a) podtočkom ii. Direktive 2015/2302, moraju biti navedena sredstva, značajke i kategorije prijevoza, mjesto polaska i povratka s datumom i vremenom, mjesta i trajanje usputnog zaustavljanja te prometne veze.

- 93 Iz toga proizlazi da, kada se posljedice „izvanrednih okolnosti koje se nisu mogle izbjeći” protežu izvan odredišta tako da dosežu, među ostalim, mjesto polaska ili povratka odnosno mjesta usputnog zaustavljanja i prometne veze, tada one mogu utjecati na izvršenje predmetnog paket aranžmana te ih zbog toga treba moći uzeti u obzir za potrebe primjene članka 12. stavka 2. Direktive 2015/2302.
- 94 U tom je pogledu, kao što je to istaknula nezavisna odvjetnica u točki 71. svojeg mišljenja, osobito moguće da se zbog okolnosti koje su nastupile na odredištu u mjestu polaska donesu mjere, kao što su mjere kojima se putnike po povratku u mjesto polazišta podvrgava ograničenjima, koje bi se tada mogle uključiti u ocjenu znatnog utjecaja na izvršenje predmetnog ugovora o putovanju u paket aranžmanu.
- 95 S obzirom na sve prethodno navedeno, na četvrto pitanje valja odgovoriti na način da članak 12. stavak 2. Direktive 2015/2302 treba tumačiti na način da se – za utvrđenje utječu li „izvanredne okolnosti koje se nisu mogle izbjeći”, a koje su nastupile na odredištu ili u njegovoj neposrednoj blizini, „znatno [...] na izvršenje paket aranžmana ili [...] na prijevoz putnika na odredište” – mogu uzeti u obzir i posljedice koje su nastupile u mjestu polaska kao i u različitim mjestima povezanim s odlaskom na putovanje o kojemu je riječ i povratkom s njega, ako one utječu na izvršenje tog paket aranžmana.

Troškovi

- 96 Budući da ovaj postupak ima značaj prethodnog pitanja za stranke glavnog postupka pred sudom koji je uputio zahtjev, na tom je sudu da odluči o troškovima postupka. Troškovi podnošenja očitovanja Sudu, koji nisu troškovi spomenutih stranaka, ne nadoknađuju se.

Slijedom navedenog, Sud (drugo vijeće) odlučuje:

- 1. Članak 12. stavak 2. Direktive (EU) 2015/2302 Europskog parlamenta i Vijeća od 25. studenoga 2015. o putovanjima u paket aranžmanima i povezanim putnim aranžmanima, o izmjeni Uredbe (EZ) br. 2006/2004 i Direktive 2011/83/EU Europskog parlamenta i Vijeća te o stavljanju izvan snage Direktive Vijeća 90/314/EEZ, u vezi s njezinim člankom 3. točkom 12.,**

treba tumačiti na način da:

utvrđenje da su na odredištu ili u njegovoj neposrednoj blizini nastupile „izvanredne okolnosti koje se nisu mogle izbjeći” nije uvjetovano time da su nadležna tijela objavila službenu preporuku kojom se putnicima savjetuje da izbjegavaju putovanja u područje o kojemu je riječ ili službenu odluku kojom se to područje kvalificira kao „rizično područje”.

- 2. Članak 12. stavak 2. Direktive 2015/2302**

treba tumačiti na način da:

pojam „izvanredn[e] okolnosti koje se nisu mogle izbjeći [...] i koje znatno utječu na izvršenje paket aranžmana ili [...] na prijevoz putnika na odredište” putovanja o kojem je riječ ne obuhvaća samo okolnosti koje onemogućuju izvršenje tog paket aranžmana

nego i okolnosti koje ne dovode u pitanje takvo izvršenje, ali podrazumijevaju da se navedeni paket aranžman ne može izvršiti a da se putnike o kojima je riječ ne izloži opasnostima za njihovo zdravlje i sigurnost, uzimajući u obzir, prema potrebi, osobne čimbenike koji se odnose na pojedinačnu situaciju tih putnika. Ocjena takvih posljedica mora se provesti s gledišta prosječnog putnika koji je uobičajeno obaviješten te koji postupa s dužnom pažnjom i razboritošću na dan raskida ugovora o putovanju u paket aranžmanu o kojemu je riječ.

3. Članak 12. stavak 2. Direktive 2015/2302

treba tumačiti na način da se:

putnik o kojemu je riječ ne može pozivati na situaciju koja mu je na dan sklapanja ugovora o putovanju u paket aranžmanu već bila poznata odnosno predvidljiva kao na „izvanredne okolnosti koje se nisu mogle izbjeći”, u smislu te odredbe, pri čemu se ne dovodi u pitanje mogućnost da se ta situacija, s obzirom na njezinu promjenjivu prirodu, nakon sklapanja ugovora znatno promijenila tako da je riječ o novonastaloj situaciji koja bi, kao takva, mogla odgovarati definiciji pojma „izvanredne okolnosti koje se nisu mogle izbjeći” u smislu navedene odredbe.

4. Članak 12. stavak 2. Direktive 2015/2302

treba tumačiti na način da se:

za utvrđenje utječu li „izvanredne okolnosti koje se nisu mogle izbjeći”, a koje su nastupile na odredištu ili u njegovoj neposrednoj blizini, „znatno [...] na izvršenje paket aranžmana ili [...] na prijevoz putnika na odredište”, mogu uzeti u obzir i posljedice koje su nastupile u mjestu polaska kao i u različitim mjestima povezanima s odlaskom na putovanje o kojemu je riječ i povratkom s njega, ako one utječu na izvršenje tog paket aranžmana.

Potpisi